

HUGOLÍN GAVLOVIČ

Hugolín Gavlovič (vlastným menom Martin) sa narodil 11. novembra roku 1712 v Czarnom Dunajci (Poľsko), vyrástol však v Trstenej na Orave, kde získal aj základné vzdelanie. Stredoškolské vzdelanie dosiahol v Žiline a v roku 1733 vstúpil do františkánskeho rádu (Hlohovec). Novicom bol v Pruskom, ktoré bolo aj jeho neskorším pôsobiskom (1744). V rámci rehole študoval v Žiline a v Beckove. Po vysviacke (1738) pôsobil v Žiline. Bol vychovávateľom a kaplánom v rodine Madocsányiovcov v Horovciach. Jeho život a prácu poznačila pľúcna choroba, ktorú si pravidelne liečil podľa dobovej metodiky: cez leto sa zdržiaval v horách na salašoch (Chrastková a pod Vršatcom) a liečil sa pitím žinčice so zaparenými bylinkami. V zimnom období sa zdržiaval v kláštore v Pruskom a venoval sa literárnej činnosti. Zomrel v Horovciach 4. júna 1787.

S osobnosťou H. Gavloviča a s jeho najznámejším a doteraz jediným dielom, ktoré vyšlo v úplnej podobe aj tlačou, *Valaská škola mravúv stodola* (napísané 1755, vytlačené 1830 – 1831) súvisí zblížovanie umelej a ľudovej tvorby v období baroka, a to veľmi prirodzeným spôsobom. Všetko, čo vo svojich básňach Gavlovič použil, spája sa s prvoradým úsilím poučovať zábavou. Ako barokový františkánsky autor mal programový zámer účinne podať laikom morálne ponaučenie (Hamada, 1967). *Valaská škola...* predstavuje preto katechickú i laickú príručku o dobrých mravoch (Minárik, 1984). Nábožensko-mravoučný charakter majú aj jeho ďalšie diela: *Škola kresťanská s veršami*

svázaná, k čítaní a k spívaní i k rozjímaní sporádaná o čtyřech posledních věcích člověka (1758), Škola duchovní aneb Naučení ku duchovnímu rozjímaní (1777), Kameň ku pomoci (1779), Kniha o marnosti světské (1780), Pet sto naučení o dobrých mravech (1787) a ďalšie. Gavlovič bol totiž autorom vyše dvadsiatich diel prevažne náboženského charakteru, z ktorých vlastne za jeho života tlačou nevyšlo ani jedno, všetky ostali v rukopise. Vydania *Valaskej školy* sa datujú až od 19. storočia. Prvé pripravil Michal Rešetka, ktorý ju však obsahovo i jazykovo upravil. Zatiaľ posledné vydanie pochádza z roku 1989 a jeho editorkou bola Gizela Gáfriková.

Valaská škola

Svoju *Valaskú školu* venuje Gavlovič laickému tretiemu rádu františkánov, čo sa v diele aj zreteľne odráža. Až nápadne dôležitý je autorov zmysel pre adresáta, pre jeho bežný život i pre úroveň jeho myslenia. Synkretizmus moralizátorstva a zábavnosti je tu cieľavedomý, avšak bez nátlakovej agitácie. Podľa starého antického hesla „delectare et prodesse“ (pobaviť i prospieť) Gavlovič poučuje i zabáva, moralizuje, vnáša apriórne postoje, ale oveľa prívetivejšie, ako napríklad jeho predchodca Peter Benický, menej príkro a viac zábavne, s humorom. Gavlovičova *Valaská škola...* je rozsiahle dielo, ktoré obsahuje 1298 didakticko-reflexívnych básní. Prívlastok „valaská“ dostala podľa toho (ako sám autor píše v jej úvode), že bola:

„zložená i napsaná na salaši osvěceného pána grófa Xaveriusa Königsega v krajině uherské, v slávnej stolici Trenčánské, v panství pruskánském, pod zámkem vršatským i na Chrástkovéj. Skrz jedného nemocného kneza z prvního rádu svatého otce Frančiška Serafinského, z chudobného kláštera pruskánského bratruv menších... Když z dovolením své vrchnosti na predmenovaných salašoch k zdraví svému žinčicu užíval.“

Gavlovič teda trávil jarné a letné mesiace na salašoch pruského panstva, v prostredí, ktoré podrobilo jeho etické ideály tvrdej skúške v drsnej realite medziľudských vzťahov. Salaš so svojou vnútornou „mikrospoločenskou“ organizáciou a hierarchiou mu slúži ako synekdocha celej spoločnosti, vzťahov medzi jednotlivcami, jednotlivcom a celou spoločnosťou, ale i vzťahu k Bohu, ku kresťanskej morálke, ktorej sa všetko podrobuje.

Autor svoje básne nazýva koncepmi. Každá má svoj nadpis (podľa Gavloviča „nápadek“) a sú rozdelené do 21 častí, „pastierských nót“, t. j. spevov. Každá táto časť sa začína pastierskym spevom a obsahuje 59 konceptov. Za nimi nasleduje „Prídavek“, t. j. 59 básní bez pastierskeho spevu. Toto „jadro“ skladby je obklopené z oboch strán ešte obligátnymi úvodnými a záverečnými kompozičnými časťami: úvod zložený z niekoľkých častí (*Zmysly učitelův o dobrých mravech*, *Darování k užitku tvému*, *Připomínání o trojnásobnej policii*), rovnako aj záver, ktorý tvoria eschatologické (o posledných veciach človeka) básne. Celková koncepcia skladby je symetrická, avšak radenie básní vo vnútri jednotlivých častí nie je usporiadané, len miestami možno nájsť dvojice alebo trojice básní s rovnakým alebo podobným námetom.

Gavlovičova didakticko-reflexívna báseň, koncept, tvorí samostatnú obsahovú jednotku, pričom jej súčasťou je nadpis, „nápadek“. Má funkciu motto a formu príslovia, aforizmu alebo sentencie. Často ho tvorí združené rýmované dvojveršie a je principiálnym myšlienkovým základom kulminujúcim v duchaplnnej pointe básne. Táto má v zásade klimatický (zosilňujúci) vzťah k textu básne a môže byť vyjadrená rôznym

spôsobom. V básňach, ktoré majú podobu žánrových obrázkov (*Sedlák dlužník – velký nůdzník*), býva nevýrazná, ale často je koncentrovaná do proverbiala, aforizmu, gnómy, sentencie alebo maximy (*Nad literné umení bohactvo je nic není*).

Lepší chudobný učený než bohatý sprosták,
z rudy může byti zlato, z vola nebude pták.

Vždy obsahuje poučenie, ktoré môže byť všeobecne etické, ale neraz veľmi adresné, koncentrujúce sa na kritiku záporných ľudských vlastností alebo aj na sociálnu kritiku (*Páni a žebráci není sú jednací*). Prípadný anekdotický príbeh významovo rozvíja práve didakticko-morálny obsah titulu, nefunguje samostatne a výrazne sa tu zvykne uplatniť Gavlovičov zmysel pre humor (*Kde gazdina korhelkyna, tam je prázdna kuchyna*).

Šla gazdina do jarmeku kupovat vretená,
stavila se trochu v krčme smadem prinútená.
Když se s kterúsi kmotříčkú trochu podnapila,
potem v rinku místo vretén hrncův nakúpila.
Jide do domu s hrncami, úzká je jej cesta,
tmu má v očích, potýká se, statečná nevěsta.
Vstupujíc do jizby na prah s nohů zavadila,
spadla prez prah dolu nosem a hrnce pobila.
Muž nevedel, čo se robí, začíná ju kriesit,
ona hrnce oplakává a prahu chce hřešit.
Čo je, že se mi nemůžú žádné hrnce zdarit?
Naposledy, čo mi po nich, nemám čo v nich varit!

Celkove sa vo svojich konceptoch Gavlovič snaží udržiavať nábožensko-moralizačnú normu oficiálnej barokovej literatúry, no napriek tomu tu nájdeme aj dezintegračné tendencie, keď jeho báseň je priam nabitá anekdotami, obrazmi a odrazmi reálnej skutočnosti v podobe bájok, prísloví a anekdot.

Hugolín Gavlovič - úlohy

Didakticko-reflexívna baroková poézia (18. storočie)

1. H. Gavlovič vstúpil do rádu:

A) jezuitského, B) dominikánskeho, C) benediktínskeho, F) františkánskeho

2. Preštylizujte nasledujúci výrok tak, aby bol pravdivý.

Hugolín Gavlovič sa pre chorobu nedožil vysokého veku.

.....

3. Rozhodnite, či nasledujúci výrok je pravdivý alebo nie. Argumentujte.

Valaská škola... bola jediným dielom H. Gavloviča, ktoré vyšlo ešte za jeho života.

.....

.....

.....

4. O čo sa H. Gavlovič vo svojom diele usiloval predovšetkým?

.....

5. S pomocou slovníkov na webovej stránke JÚLŠ SAV vysvetlite význam nasledujúcich viet. Nezabudnite na kontext, v ktorom sú vety použité.

Synkretizmus moralizátorstva a zábavnosti je tu cieľavedomý, avšak bez nátlakovej agitácie.

.....

.....

Salaš so svojou vnútornou „mikrospoločenskou“ organizáciou a hierarchiou mu slúži ako synekdocha celej spoločnosti...

.....

.....

6. Nápadky sú:

A) jednotlivé básne Valaskej školy...	B) jednotlivé časti Valaskej školy...
C) nadpisy básní Valaskej školy...	D) témy básní Valaskej školy...

7. Na webovej stránke Zlatého fondu SME si prečítajte niekoľko básní z Valaskej školy... a riešte úlohy.

a) Vypíšte si niekoľko vtipných nadpisov, ktoré majú podľa vás funkciu motto, aforizmu, príslovia alebo sentence.

.....

.....

b) Výrazne prečítajte báseň, ktorá sa vám najviac páčila. Snažte sa porozumieť všetkému, čo čítate.

c) Vo vybranej básni určte použitý prozodický systém a rým.

Názov básne:

Rým:

Prozodický systém:

8. a) Na webovej stránke Zlatého fondu SME nájdite informáciu o tom, v akom jazyku napísal H. Gavlovič Valaskú školu...

.....

b) Najbližšie k nájdenému pomenovaniu Gavlovičovho jazyka má pomenovanie:

- A) kultúrna západoslovenčina,
- B) slovakizovaná čeština,
- C) bohemizovaná slovenčina,
- D) latinčina

